

Старовинні коштовні пояси у зібранні Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського Каталог

Пояс – один з найнеобхідніших предметів одягу в Україні. Пояси розрізняються за матеріалом, технікою виготовлення та складністю орнаментів. Темою даного дослідження є коштовні шовкові та шовкові, заткані золотом і сріблом пояси, якими прикрашали своє вбрання представники української козацької старшини в XVII – XVIII ст. В численних тестаментях, описах та реєстрах майна того часу зустрічаємо і свідчення про пояси, що дають уявлення про матеріал, місце виготовлення, а інколи і про їхній декор та вартість.

Найдавніші з виявлених друкованих джерел датовані кінцем XVII (?) – першою чвертю XVIII ст. (1719 – 1723), згадують “кушакъ персицкой шолковой...”, “кушакъ персицкой два рубля”.¹ Ймовірно, ці пояси були чисто шовковими, однобічними чи двобічними, однолицевими чи дволицевими. Вони ткалися на широких (60 – 70 см) або на вузьких (30 – 35 см) станах і тоді зшивалися по всій довжині.² Привезені з Персії (Ірану), Туреччини, інших країн, вони мали загальну назву – “східні”. В залежності від ширини ці пояси ще називалися “шалевими” (широкі) та “напівшалевими” (вдвічі вужчі). За характером орнаментатії вони розподілялися на три частини – середник, кінці та облямівку. Середник декорувався дрібними мотивами або затикався поперечними смугами, заповненими орнаментом чи без нього. Кінці орнаментувалися окремими квітами, букетами, вінками, інколи – розетками, які ритмічно чергувалися. Облямівка часто доходила до кінців. Хоч подібні пояси були досить дорогими, судячи з документів, їх могли купити і люди середнього достатку.

Набагато дорожчими були перські та турецькі шовкові пояси, заткані золотими або срібними смугами. Такий пояс мав син Павла Полуботка Андрій, про що свідчить запис у “Книге пожиткам бывшего черниговского полковника Павла Полуботка...”. Запис – “пояс красный турецкой, концы затканы золотом” – дає чітке уявлення про річ.³ Про ціну подібного пояса дізнаємося зі щоденника Якова Марковича за 1727 рік: “купилъ у секретаря Толмачова персидский съ серебромъ поясъ за 20 рублей”.⁴ Ще одну згадку про такий самий пояс знаходимо в описі речей бунчукового товариша Григорія Фридрикевича, що помер під час подорожі в 1720-х роках. У переліку одягнутого на покійного вбрання “пояс зелёный с засновами золотыми”.⁵

Перські та турецькі пояси малинового, зеленого, коричневого кольорів з тканими срібними або золотними нитками смугами на кінцях та суканими з ниток основи торочками побутували в середовищі української козацької старшини з початку XVIII, а може і з кінця XVII століття. Підтвердженням цьому є пояс з колекції ЧІМ (И-5395), який належав прилуцькому полковнику Гнату Галагану (1714 – 1739). Вони були популярними й за часів гетьмана Кирила Розумовського: “Козаки при дворе Разумовского в Батурине обматывали животы многометровыми персидскими поясами, сохранили парчовые жупаны, жены старшин щеголяли в кунтушах и корабликах своих бабушек”.⁶

З описом східних “кушаков” схожий пояс (И-489) з музейної колекції, який заслуговує на особливу увагу. Це шовково-золотно-срібне полотнище із середником,

затканим різної ширини смугами у малинових та зелених тонах, заповненими геометризваними або геометричними мотивами. На кінцях пояса – по шість стилізованих дерев, на кожному з яких – по чотири ананаси, а на верхівках – пари пташок. Вздовж країв – широкі малинові, оточені вузькими смугами, облямівки. Ці ознаки дозволяють припустити, що пояс має східне походження і датується початком XVIII ст.

Цікаві свідчення про іноземні пояси знаходимо у статті “Один из предметов старинного малороссийского щегольства”. Крім шовкових та затканих золотом і сріблом турецьких поясів автор пише про пояси китайського виробництва. Завдяки густоті і щільності тканиня пояси з тонких вовняних ниток можна було протягти крізь обручку. Вони були чисто білі, зелені, помаранчеві або червоні і прикрашалися тільки на кінцях чудовими квітами.⁷

Імпортні східні пояси довгий час побутували в Україні, Московській Русі, Білорусі. Вони слугували прототипами для виробництва поясів московських і случьких, поширених на цих самих територіях у другій половині XVIII ст.

Спочатку “кушачне” виробництво виникло в Астрахані, яка була центром транзитної торгівлі Росії зі Сходом. Там у 1752 році була заснована мануфактура вірменина Ревиза Залієва, а 1760 року – мануфактура братів Буніатових. Подальшого розвитку виробництво шовкових поясів набуло в Москві та її околицях.⁸ Через відмову дворянства від російського національного одягу, шовкові пояси майже виключно побутували серед купецтва та заможного селянства. Це визначило орієнтацію у виготовленні поясів на широкого споживача: такі вироби не вражали розкішшю.

Однією з найстаріших московських мануфактур було підприємство Данила Земського, переведене в 1745 році в село Купавно під Богородськом. З 1775 до 1803 року Купавнинська мануфактура була державним виробництвом, а з 1803 до 1833 року нею володіли князі Юсупови.⁹ Збірка музею має два пояси цієї мануфактури (И-460, И-467).

До найбільших виробництв належала фабрика Якова Карпова, відкрита 1792 року в селі Хомутові. Великими підприємствами були й шовкоткацькі фабрики Кондрашева, Григорія Кирнякова, Івана Колокольникова. В селі Покровському Московської губернії в 70-х роках XVIII ст. почала працювати фабрика Герасима Миронова, а також фабрика купців Дудишкіних. В Купавному, крім фабрики Юсупова, функціонувала фабрика московської купчихи Зеніної, що також випускала пояси-“кушаки”.¹⁰

На шовкових поясах російського виробництва в більшості випадків ставився товарний знак. Але інколи зустрічаються вироби без міток. Ймовірно, вони виготовлені дрібними кустарями, що працювали “безуказно”. Саме пояси без міток складають найбільшу групу російських поясів музейної колекції.

Торгівля східними поясами йшла також через Західну Україну. Купцями були переважно вірмени, турки та греки, тісно пов’язані торгово-підприємницькою діяльністю з Турцією та Персією. Оселившись у Львові, вони у другій половині XVIII ст. вели жваву торгівлю, скуповуючи пояси для ринку Речі Посполитої.

Великий попит та висока вартість поясів спричинили появу підприємств, що їх випускали, наприклад: фабрики польських вірмен Якуба Піатровича в Константинополі та Яна Марконовича у Львові. Набуває розвитку кустарне виробництво поясів у Бродах, Бучачі, чому сприяв протекціонізм магнатів.¹¹

Найбільш відомою була персіарня у Станіславі (нині Івано-Франківськ). В 40-х роках XVIII ст. тут оселився вірменин Миссіорович, що поклав початок виробництву

шовкових східних поясів. Особливо важливе значення для виробництва поясів у Станіславі, а потім і у Слуцьку мала діяльність Яна Мажарського. Станіславські майстри спочатку працювали за східними зразками, але невдовзі внесли зміни в розмір і структуру орнаментів, що базувались на місцевих традиціях. Виробництво шовкових поясів поширилось по всій Галичині, Поділлі та Волині. На жаль, жодного пояса українських майстрів у колекції музею немає.

В 50-ті роки XVIII ст. князь Михайло Казимир Радзивілл, воєвода віленський, заснував фабрику поясів – персіарню – у Слуцьку. Спочатку на фабриці працювали майстрами турки та перси, які відтворювали східні зразки. Потім на навчання до Станіслава були направлені місцеві робітники, які перенесли у Слуцьк досвід Станіславської персіарні. 1758 року на чолі фабрики було поставлено Яна Мажарського, який 1778 року передав справи своєму сину Леону. В період діяльності у Слуцьку Яна Мажарського був створений тип пояса, котрий став відомим під назвою “слуцького”. Леон Мажарський ввів нові розробки середника пояса.

Слуцька фабрика працювала до 1844 року. Проте через заборону носити каптани (кунтуші) після приєднання Білорусі до Росії на початку XIX ст. потреба у слуцьких поясах зникла і їхнє виробництво припинилося.

Працювали персіарні і на території Польщі. Найбільш відомими були підприємства в Кобилках та Липковому під Варшавою, декілька виробництв у Кракові та Гданську. Вони перебували під значним впливом Слуцька. Персіарнею в Кобилках керував S. Filsjan, а з 1718 року технічне керівництво перейшло до F. Selimand, ткача з Ліона.¹² Збірка музею має один пояс цієї персіарні (И-4851).

Липківська персіарня належала Якову Пасхалісу, який у 1789 році передав керівництво виробництвом F. Selimand. У 1791 році Яків Пасхаліс отримав шляхетство та прізвище Якубович. Маркою на поясах став його герб у вигляді ягняти з червоним прапорцем на зеленому тлі.¹³

Коштовні пояси XVII – XVIII ст. зберігалися в родинах козацької старшини, передаючись від покоління до покоління, як і багато інших дорогоцінних тканин. Частина їх була вкладена до церков: там вони і зберігалися або використовувалися для церковного облачення, часто у переробленому вигляді, як, наприклад: два пояси з музейної колекції (И-507, И-1419). Перший перероблений у вузький пояс, з другого пошито єпитрахиль.

У XIX ст. пояси стали предметом колекціонування. Їх збирали приватні особи, а в кінці XIX – на початку XX ст. і музеї. Часто власники колекцій передавали свої зібрання до музеїв, як це зробив відомий меценат Василь Васильович Тарновський. Зпоміж величезної кількості інших пам’яток, він передав Чернігівському земству і пояси, дев’ять з яких вдалося виокремити з колекції завдяки старим інвентарним номерам та каталогам.

Загальна кількість коштовних поясів XVIII – початку XIX ст. у збірці Чернігівського історичного музею ім. В.В. Тарновського становить 44 од. Колекцію можна розподілити на три групи:

1. Східні шовкові пояси переважно із золотними або срібними смугами на кінцях – 19 од. До цієї групи можна віднести також 1 пояс з квітковим орнаментом на кінцях та 2 шовково-золотно-срібні пояси східного виробництва – “шалевий” та “напівшалевий”;

2. Шовкоткані пояси російського виробництва – 10 од.;

3. Слуцькі пояси та пояси слуцького типу – 10 од., до них належать також речі польського виробництва.

Осібнo в цій колекції стоять два пояси, про які не вдалося знайти жодної згадки в літературі. Один з них (И-514) виготовлений з плетених шовкових малинових шнурів і, ймовірно, має східне походження. Другий (И-4722), плетений у вигляді рибальської сіті, як вовняні селянські пояси, з шовкових та срібних ниток, вірогідно, належить до виробів українських майстрів. Музейні інвентаризаційні документи свідчать, що цей пояс належав гетьману Івану Скоропадському.

В каталозі пояси розміщені по групах, нумерація наскрізна. Про кожний твір подано наступну інформацію: назва, час виготовлення, місце виготовлення, розмір, джерело надходження, сучасний інвентарний номер, старі інвентарні номери, опис із зазначенням матеріалу, стан збереженості, публікації. Як додаток до каталогу подаємо фабричні марки (мітки) поясів, які вдалося виявити в літературі.

Список скорочень:

Музей Гарновського В.В. – Музей українських старожитностей В.В.Тарновського

ЧЄД – Чернігівське єпархіальне сховище старожитностей (древлехранилище)

ЧАК – Чернігівська губернська вчена архівна комісія

¹ Бытовая малорусская обстановка в документах XVII – XVIII ст. // Киевская старина. – 1887. – Т. XIX. – С. 340, 341, 347, 350.

² Яқуніна Л. Слуцкія паясы. – Мінськ, 1960. – С. 58.

³ Книга пожиткам бывшего черниговского полковника Павла Полуботка и детей его Андрея и Якова Полуботков, составленная по указу 1724 году майором Михайлом Раевским и лейб-гвардии сержантом Львовым. Издана Григорием Милорадовичем. – [Без вихідних даних]. – С. 32.

⁴ Дневныя записки малороссийского подскарбія генерального Якова Марковича. – Москва, 1859. – С. 211.

⁵ Лазаревский А. Украинские исторические мелочи. – К., 1901. – С. 15.

⁶ Белецкий П. Украинская портретная живопись XVII – XVIII вв. – Ленинград, 1981. – С. 192.

⁷ Киевская старина. – 1891. – Т. IX. – С. 485.

⁸ Яқуніна Л. Вказана праця. – С. 59 – 60.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само. – С. 61 – 63.

¹¹ Там само. – С. 68, 69.

¹² Новодережкіна О. Шовкові пояси XVIII століття з колекції Музею українського народного декоративного мистецтва: Каталог виставки. – К., 2003. – С. 2.

¹³ Там само.

КАТАЛОГ

Східні пояси

1. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

500 x 40 см.

Надійшов з Прилуцького краєзнавчого музею.

Інв. № И-5395.

Старі інв. номери: № 1686; № 36; бирка з написом: “пояс червоний гетьманський”.

Пояс шовковий, малинового кольору, на кінцях – по три виткані золотними нитками смуги. Торочки сукані з ниток основи. Плями, дрібні дірочки. Належав прилуцькому полковнику **Гнату Галагану** (?).

2. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

500 x 33 см.

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-468.

Старі інв. номери: 528; 768.

Пояс шовковий, малинового кольору, на кінцях – по широкій, витканій золотними нитками, смузі. Торочки сукані з ниток основи. Тканина потерта, місцями зблякла.

Каталог українських древностей колекції В.В. Тарновського. – К., 1898. – С. 68, № 528.

3. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

432 x 33 см.

Надійшов з музею Тарновського В.В.

Інв. № И-493.

Старі інв. номери: “куплен 31/III – 1907, 836”; Ч.Д.М. Інв. 1935 р. № 1199.

Пояс шовковий, світло-малинового кольору, на кінцях – по широкій, витканій золотними нитками, смузі. Торочки сукані з ниток основи і сплетені у кіски. Тканина потерта, місцями зблякла.

4. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

300 x 11 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-456.

Старі інв. номери: ЧЄД № 22; інв. 1925 р. № 398; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1999.

Пояс шовковий, малинового кольору, на одному кінці зберігся фрагмент витканої золотними нитками смуги. Перешитий для потреб церкви, потертий, втрачені торочки та орнаментальні смуги.

Каталог виставки XIV археологического съезда в Чернигове. – Чернигов, 1908. – Церковные древности. – С. 165, № 1644 (?).

5. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

252 x 24 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-461.

Старі інв. номери: 12; IV-906; Інв. 1925 р. № 390; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 3460; 844.

Пояс шовковий, малинового кольору. Потертий, орнаментальні смуги і торочки втрачені.

6. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

230 x 33 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-469.

Старі інв. номери: ЧЄД № 20, 10; Ч.Д.І.М. 1935 р. 20, 951.

Пояс шовковий, малинового кольору, на кінцях – по витканій жовтим шовком смузі. Дрібні торочки сукані з ниток основи. Порваний, один кінець частково втрачений.

7. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

225 x 14,5 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-496.

Старі інв. номери: № 5; 387; Інв. 1925 р. № 387, 820; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1997.

Пояс шовковий, малинового кольору, на кінцях – по п'ять, витканих золотними нитками, смуг. Кінці втрачені, забруднення.

8. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

440 x 24 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-498.

Старі інв. номери: ЧЄД 25; інв. 1925 р. № 396; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1991.

Пояс шовковий, коричневого кольору, на кінцях – по широкій, витканій срібними нитками, смузі. Торочки сукані з ниток основи. Місцями потертий, частина одного кінця втрачена.

Каталог виставки XIV археологического съезда в Чернигове. – Чернигов, 1908. – Этнографический отдел. – С. 41, № 971 (?).

9. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

320 x 36 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-509.

Старі інв. номери: ЧЄД XXXII-8; IV-902; 1908; Інв. 1927 р. № 388; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1974; 883.

Пояс шовковий, малинового кольору, на кінцях – по три, виткані золотними нитками, смуги. Торочки сукані з ниток основи. Місцями потертий.

10. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

296 x 17,5 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-516.

Старі інв. номери: 11; 866; IV-905; Інв. 1925 р. 389; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1995.

Пояс шовковий, зеленого кольору, на кінцях – по широкій, витканій срібними нитками, смузі. Торочки сукані з ниток основи. Один край втрачений, майже повністю втрачені торочки на одному кінці.

Каталог виставки XIV археологического съезда в Чернигове. – Чернигов, 1908. – Этнографический отдел. – С. 42, № 978 (?).

11. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

238 x 23 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-518.

Старі інв. номери: № 1; 839; Інв. 1925 р. № 386; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1994.

Пояс шовковий, зеленого кольору. Кінці з орнаментальними смугами та торочками втрачені.

12. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

250 x 10 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-519.

Старі інв. номери: ЧЄД № 19; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1998.

Пояс шовковий, малинового кольору, на кінцях – виткані жовтим шовком смуги. Перешитий для потреб церкви, потертий.

13. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

296 x 18,5 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-525.

Старі інв. номери: ЧЄД № 26, 64; IV-920; Ч.Д.І.М. № 1993; 959.

Пояс шовковий, малинового кольору, на кінцях – по широкій, витканій срібними нитками, смузі. Половина пояса обрізана вздовж краю, торочки втрачені, забруднення.

14. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

260 x 18 см.

Надійшов з музею ЧАК, куди був переданий священником Вознесенської церкви с. Роїще (нині Чернігівський район) Г.Левченком.

Інв. № И-463.

Старі інв. номери: № 3245; етикетка “Поясь мужской изъ села Роище Черниговского уѣзда. Получен от свящ. Г. Левченко в июлѣ 1905 года”.

Пояс шовковий, малинового кольору, на кінцях – по широкій, витканій срібними нитками, смузі. Обрізаний вздовж одного краю, порваний.

Черниговский соединённый исторический музей городской и учёной архивной комиссии в память 1000-летия летописного существования г. Чернигова: Каталог музея. – Чернигов, 1915. – С. 84, № 3245.

15. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

265 x 18,5 см.

Надійшов з музею ЧАК (?), куди був переданий священником Вознесенської церкви с. Роїще (нині Чернігівський район) Г. Левченком.

Інв. № И-511.

Старі інв. номери: 875; 3240; 3241; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1971; етикетка “Поясь мужской слущкой работы изъ села Роище Черниговского уѣзда. Дар свящ. Г. Левченко”.

Пояс шовковий, малинового кольору, на кінцях – по широкій, витканій золотними нитками, смузі. Вздовж одного краю обрізаний, тканина потерта, торочки втрачені.

Черниговский соединённый исторический музей городской и учёной архивной комиссии в память 1000-летия летописного существования г. Чернигова: Каталог музея. – Чернигов, 1915. – С. 84, № 3241.

16. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

305 x 18,5 см.

Надійшов з музею ЧАК (?), куди був переданий священиком Вознесенської церкви с. Роїще (нині Чернігівський район) Г. Левченком.

Інв. № И-523.

Старі інв. номери: 1908 р.; 886; 3244; етикетка “Поясь мужской слущкой работы изъ с. Роище Черниговского уѣзда. Дар свящ. Г. Левченко”; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1959.

Пояс шовковий, малинового кольору, на одному кінці збереглася широка, виткана золотними нитками, смуга. Обрізаний вздовж одного краю, тканина потерта, на одному кінці втрачені торочки, на другому – торочки й орнаментальна смуга.

Черниговский соединенный исторический музей городской и учёной архивной комиссии в память 1000-летия летописного существования г. Чернигова: Каталог музея. – Чернигов, 1915. – С. 84, № 3244.

17. Пояс чоловічий (фрагмент)

Перша половина XVIII ст.

30 x 15 см.

Надійшов від Шугаєвського В.А.

Інв. № И-567.

Старі інв. номери: етикетка “От В.А. Шугаевского 15/IX-28 г.”; Ч.Д.М. інв. 1935 р. № 19956.

Пояс шовковий, малинового кольору, на одному кінці – залишок витканої жовтим шовком смуги. Фрагмент з обтріпаними краями.

18. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

260 x 24,5 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-633.

Старі інв. номери: 13, XIV.

Пояс шовковий, малинового кольору, на одному кінці збереглася частина витканої золотними нитками смуги. Зшитий з двох деталей, кінці втрачені.

19. Пояс чоловічий

Перша половина XVIII ст.

370 x 16 см.

Надійшов з музею Тарновського В.В.

Інв. № И-524.

Старі інв. номери: 335, 1973, 501.

Пояс шовковий, малинового кольору, на кінцях – по широкій, витканій золотними нитками, смузі. Підшитий вздовж краю, потертий, торочки пошкоджені.

20. Пояс чоловічий

XVIII ст.

265 x 45 см.

Надійшов з ЧЄД (?), куди був переданий священиком Вознесенської церкви с. Роїще (нині Чернігівський район) Г. Левченком.

Інв. № Вр-2930

Старі інв. номери: етикетка з текстом “Поясь женский шолковый из с. Роища Черниговского уѣзда. Даръ свящ. Г. Левченко”.

Пояс шовковий, малинового кольору. На кінцях – по широкій смузі квіткового орнаменту з п'ятьма квітками, обрамленій потрійними орнаментальними смугами, орнамент виконано блакитним та бежевим шовком. Торочки сукані з ниток основи. Порваний, один кінець втрачений до орнаментальної смуги.

21. Пояс чоловічий (“шалевий”)

Початок XVIII ст.

230 x 84 см.

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-489

Старі інв. номери: 531, 1807.

Пояс шовковий, з використанням золотних та срібних ниток. Середник у поперечних смугах малинового, гірчичного, зеленого, коричневого кольорів з натканим по них орнаментом з розеток, шестикутних зірок, восьмикутників з розетками в центрі та ін. Жодна орнаментальна смуга не повторюється. На кінцях – по широкій смузі орнаменту, укладеного з шести стилізованих деревоподібних мотивів з ананасами та парами пташок на верхівках. Вздовж країв – широкі малинові смуги облямівки. Торочки, сукані з бежевих ниток, пришиті пізніше. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Реставрований у 1992 р.: слабкі місця продубльовані тканинами в тон пояса.

Каталог украинских древностей коллекции В.В. Тарновского. – К., 1898. – С. 68, № 531.

22. Пояс чоловічий (“напівшалевий”)

Друга половина XVIII ст.

257 x 44,5 см.

Надійшов з музею культур.

Інв. № И-472

Старі інв. номери: 9167.

Пояс шовковий, місцями золотно-срібний. Середник декорований п'ятьма поздовжніми хвилястими лініями рослинного орнаменту з великими гвоздиками рожево-білого кольору та дрібними квітками тих самих кольорів. Гілки виткано зеленим шовком. Одна половина пояса має бежеве шовкове тло, друга – шовково-срібне. На кінцях – широка смуга з п'яти стилізованих букетів, обрамлена потрійним орнаментальними смугами, центральна з яких має гірлянду стилізованих квітів. Кінці завершені широкою смугою смугасто-вертикального простого орнаменту в малинових тонах та вузькою орнаментованою смугою. Краї середника відділені вузькою зеленою смужкою облямівки з гірляндою квітів вздовж неї. До кінців пришито бежеві шовкові торочки. На одному кінці, на смугастій смузі – маленький невиразний мотив, можливо, мітка. Зворотний бік має негативні зображення. Потертий, реставрований.

Пояси російського виробництва

23. Пояс чоловічий

1745 – 1775 рр.

Мануфактура Данила Земського, с. Купавно Московської губернії.

240 x 54 см.

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-460

Старі інв. номери: ЧЄД ХХХІІ-3; М.К.IV-897; інв. 1925 р. № 377, 814; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1989.

Пояс шовковий. Середник у поперечних смугах білого, блакитного, зеленого кольорів зі світло-коричневим орнаментом на них. На кінці – чотири великі плоскі квітки, оточені дрібними рослинними мотивами. Вздовж країв – облямівка у вигляді бежевої смуги зі світло-коричневим орнаментом. На кінці пояса в кутах виткано мітку “ДЗ”. Торочки сукані з ниток основи. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Порваний, латаний. Один кінець втрачений.

24. Пояс чоловічий

Друга половина ХVІІІ ст.

Мануфактура не визначена.

300 x 35,5 см

Надійшов з музею Тарновського В.В.

Інв. № И-527

Старі інв. номери: “№ 436 п.кн.пок. 29/ХІІ-1914 г. Купл.”

Пояс шовковий. Середник у поперечних смугах бежевого, гірчичного кольору, що чергуються зі смугами з рослинним орнаментом коричневого кольору. На кінцях – широкий орнамент з чотирма круглими мотивами з рослинними відростками, обрамленими знизу і зверху хвилястими орнаментальними смугами. Вздовж країв – облямівка з рослинних мотивів, яка переривається недекорованими кольоровими смугами середника. До кінців пришиті різноколірні шовкові сукані торочки. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Дірочки, плями.

25. Пояс чоловічий

Друга половина ХVІІІ ст.

Мануфактура не визначена.

290 x 45 см

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-473.

Старі інв. номери: 1908; ЧЄД-7, 29, 845; Інв. 1925 № 374; IV-923; 19/374; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 3464.

Пояс шовковий. Середник у поперечних смугах бежевого кольору з коричневим та синім орнаментом, які чергуються між собою та з вузькими коричневими смужками. На кінцях – перекинуті вниз голівками букети, які чергуються з групами торочкоподібних мотивів. Вздовж країв – облямівка з рослинного орнаменту. Торочок немає. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Дуже порваний.

26. Пояс чоловічий

Друга половина ХVІІІ ст.

Мануфактура не визначена.

240 x 45 см

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-495.

Старі інв. номери: 7658.

Пояс шовковий. Середник бежевого кольору, заповнений у шаховому порядку дрібними геометризваними хрещатими квітками з двома листками. На кінцях

в обрамленні смуг кремового кольору – широкий орнамент з трьох чаш, на яких голівками до кінцівок розміщено по парі пташок, а над ними – по парі метеликів. Між чашами – “ламбрекени” та “світільники”. Торочок немає. Зворотний бік пояса має негативні зображення. У кутах кінців виткано мітки “ИС”. Дуже потертий, дірочки.

27. Пояс чоловічий

Друга половина XVIII ст.

Мануфактура не визначена.

296 x 42 см

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-478.

Старі інв. номери: 530; Ч.Д.М. інв.1935 р. № 19958; 882.

Пояс шовковий. Середник у поперечних смугах рожевого та блакитного кольорів, які чергуються з орнаментальними смугами. На кінцях – широкий орнамент з чотирма виконаними коричневим шовком вінками, в центрі яких – букети голівками до кінців. Вздовж країв – облямівка, яка переривається недекорованими смугами середника. Торочок немає. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Кінці порвані, кольори зблякли.

Каталог українських древностей колекції В.В. Тарновського. – К., 1898. – С. 68, № 530.

28. Пояс чоловічий

Друга половина XVIII ст.

Мануфактура не визначена.

250 x 15,5 см

Надійшов з ЧЄД (?).

Інв. № И-507.

Старі інв. номери: 946; 2322 IV-73; інв. 1925 р. № 381.

Пояс шовковий. Середник у поперечних смугах бежевих та рожевих тонів, заповнених рослинними орнаментами, виконаними чорними та зеленими нитками. Вони чергуються з вузькими зеленими смугами з геометричним орнаментом. Вздовж країв – облямівка в тон середника. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Кінці втрачені, пояс зшитий уздовж, у середину вкладено смугу полотна. Перероблений для церковного облачення.

29. Пояс чоловічий (фрагмент)

Друга половина XVIII ст.

Мануфактура не визначена.

75 x 40 см

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-566.

Старі інв. номери: 960; 17; М-К IV-911; інв. 1925 р. № 375; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 3466.

Пояс шовковий. Середник у поперечних смугах бежевого кольору з темно-коричневим та яскраво-коричневим орнаментом, блакитного з бежевим орнаментом, подвійних смугах бежевого і блакитного кольорів та вузьких бежевих смугах з дрібним чорним орнаментом. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Кінці втрачені, порваний.

30. Пояс чоловічий

Друга половина XVIII ст.

Мануфактура не визначена.

260 x 50 см

Надійшов з музею Тарновського В.В.

Інв. № И-476.

Старі інв. номери: етикетка з написом “14/V 1910. Поясь. Даръ В.Н.Соколова (приобр. изъ церкви Козелецк у.)”; № 279 кн.пок.; Ч.Д.М. інв. 1935 р. № 1195, 852.

Пояс шовковий. Середник у поперечних смугах зеленого кольору з білим орнаментом, блакитного з бежевим орнаментом, жовтого з малиновим орнаментом та вузькими смугами, що їх обрамляють (на одному кінці). Другий кінець має такий самий орнамент на бежевих, зелених, жовтих поперечних смугах. На кінцях – широкі густі орнаментальні смуги з розміщеними у шаховому порядку бежевими тюльпанами та листям. На одному кінці вони розміщені на малиновому тлі, на другому – на білому. Вздовж країв – малинова смуга облямівки зі стилізованим рослинним орнаментом. Торочки сукані з ниток основи. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Потертий, забруднений, дірочки, торочки втрачені.

31. Пояс чоловічий

Кінець XVIII ст.

Державна мануфактура, с. Купавно Московської губернії (?).

285 x 50 см

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-471.

Старі інв. номери: ЧЄД XXXII-24; IV 918; інв. 1925 р. № 374; 846; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1988.

Пояс шовковий. Середник у поперечних смугах зеленого кольору, які чергуються з бежевими та жовтими, орнаментованими білим узором. На кінцях – чотири букети у вазах, ткани зеленим шовком на бежевому тлі. Вздовж країв бежева з білим орнаментом облямівка. Торочки сукані з ниток основи. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Порваний, плями, кольори зблякли.

32. Пояс чоловічий

1801 – 1803 рр.

Державна мануфактура, с. Купавно Московської губернії.

320 x 61,5 см

Надійшов з ЧЄД (?).

Інв. № И-467.

Старі інв. номери: 1908 г.; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1990.

Пояс шовковий. Середник у поперечних смугах світло-гірчичного кольору, які чергуються зі смугами, орнаментованими блакитним, зеленим, коричневим узором. На кінцях – по чотири з половиною деревоподібні мотиви, розміщені голівками до кінців пояса. Вздовж усіх країв – облямівка у вигляді різноколірної гірлянди. У кутах кінців виткано мітку у вигляді двоголового орла з монограмою Олександра І на тулубі. Торочки зв'язані з ниток основи. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Дірочки, розриви, плями.

Слуцькі пояси

33. Пояс чоловічий

1778 – сер.1780-х рр.

Слуцька мануфактура.

320 x 30 см

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-483.

Старі інв. номери: 525; Ч.І.М. інв. 1935 р. 7748.

Пояс шовковий, золотно-срібний. Середник у поперечних смугах малинового кольору, які чергуються зі срібними смугами, вкритими квітковим орнаментом гірчичного, рожевого, кремowego кольорів. На кінцях – на срібному тлі у фестончастих овалах по два букети квітів тих самих кольорів, що на смугах. Вздовж країв облямівка у вигляді срібної смуги з квітковим орнаментом. Зворотний бік пояса має смуги гірчичного кольору та негативні зображення. На одному кінці у кутах виткано мітки “MEFECH SLUCIA”. Пришиті срібні торочки.

Каталог українских древностей коллекции В.В. Тарновского. – К., 1898. – С. 67, № 525.

34. Пояс чоловічий (фрагмент)

Друга половина XVIII ст.

Слуцька мануфактура (?).

150 x 28 см

Надійшов з ЧЄД (?).

Інв. № И-564.

Старі інв. номери: 47; 527; 842; М-К IV- 907; інв. 1925 р. № 372; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1984.

Пояс шовковий, золотно-срібний. Середник у жовтувато-зеленуватих поперечних смугах з коричневими та блакитними квітками, які чергуються зі смугами з геометричним орнаментом. На одному кінці пояса збереглася велика квітка багатопелюсткової гвоздики з двома гілками. Вздовж країв – облямівка з орнаменту, укладеного з квіток, листя, ягід. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Порваний, кольори зблякли.

35. Пояс чоловічий (фрагмент)

Друга половина XVIII ст.

Слуцька мануфактура (?).

86 x 30 см

Надійшов з ЧЄД.

Інв. № И-565.

Старі інв. номери: ЧЄД № ...; XXII-4 IV-898; інв. 1925 р. (1) № 380; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1979; 889.

Пояс шовково-золотний. Середник у поперечних смугах зеленого кольору з дрібним рослинним орнаментом, які чергуються з червоно-коричневими, орнаментованими жовтим узором. Вздовж країв – широка зелена смуга облямівки з хвилястим рослинним орнаментом. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Краї втрачені, порваний, полиняв.

36. Пояс чоловічий

Кінець XVIII ст. (після 1785 р.)

Слуцька мануфактура.

360 x 35 см

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-480.

Старі інв. номери: 524, 9170.

Пояс шовковий, золотний, “литий”. Середник у золотних з білим та срібних з бірюзовим орнаментом смугах, обрамлених вузькими чорно-срібними у “шашечках” смужками. На кінцях – по два овальні мотиви, в центрі яких вміщені зубчасті овали з квітами, що відходять від них. Вздовж країв золотна облямівка з витканим синім шовком орнаментом з волошок та кетягів винограду. Зворотний бік пояса має негативні зображення на темно-коричневому тлі. До кінців пришиті сукані золотні торочки. У кутах кінців виткано мітки “ВЪ ГРАДЪ СЛУЦКЪ” у прямому і зворотному порядку та “Лео Мажарській”.

Каталог українських древностей колекції В.В.Тарновського. – К., 1898. – С.67, № 524.

37. Пояс чоловічий

Кінець XVIII ст. (після 1785 р.)

Слуцька мануфактура.

494 x 34,5 см

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-482.

Старі інв. номери: 522.

Пояс шовковий, золотно-срібний, “литий”. Одна половина середника у золотних та срібних смугах, на тлі яких синім, бежевим, зеленим, рожевим шовком виткано квітковий (на широких) та геометризований (на вузьких) орнамент. На другій половині частина смуг має негативний орнамент. На кінцях – по два овали, у центрі яких вміщено зубчасті овальні мотиви з квітами, що оточують їх. Вздовж країв – золотна смуга облямівки з рослинним, витканим кольоровим шовком, орнаментом. До кінців пришито золотні торочки. Зворотний бік пояса має негативні зображення. На одному кінці пояса виткано мітки “ВЪ ГРАДЪ СЛУЦКЪ” у прямому і зворотному порядку. Потерта тканина вздовж середньої частини пояса (на згині).

Каталог українських древностей колекції В.В. Тарновського. – К., 1898. – С. 67, № 522.

38. Пояс чоловічий

Кінець XVIII ст. (після 1785 р.)

Слуцька мануфактура.

336 x 35 см

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-481.

Старі інв. номери: 527.

Пояс шовковий, золотний, “литий”. Середник у золотних та срібних смугах, на тлі яких блакитним, рожевим, темно-зеленим шовком виткано квітковий, бежевим та коричневим – геометричний орнаменти. На кінцях на золотному тлі – по два великі букети на підставках, один з яких виткано бежевим, кремовим і темно-синім

шовком, другий – бежевим, світло-сірим і рожевим. Вздовж країв – золотна облямівка з квітковим орнаментом по її тлу. До кінців пришито золотні торочки. Зворотний бік пояса має негативні зображення, які частково по одному краю пояса на середнику чергуються з зеленими і бежевими смугами. На одному кінці пояса виткано мітки “ЛЕО МАЖАРСКИЙ” та “ВЪ ГРАДЪ СЛУЦКЪ” у прямому і зворотному порядку.

Потерта тканина вздовж середньої частини пояса (на згині).

Каталог українських древностей колекції В.В. Тарновського. – К., 1898. – С. 67, № 527; Половнікова С. Немеркнучий світ давнини: Старожитності Василя Тарновського у Чернігівському історичному музеї: Фотобуклет. – [Чернігів, 2002]. – С. 3.

39. Пояс чоловічий

Кінець XVIII ст.

Слуцька мануфактура (?).

305 x 30 см

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-475.

Старі інв. номери: 526.

Пояс шовковий, срібний. Середник у поперечних смугах з рослинним орнаментом, які чергуються зі смугами з геометризованим орнаментом. На одній стороні пояса смуги виткані оранжевим і зеленим шовком, на другій – оранжевим шовком та сріблом. На кінцях – по три деревоподібні букети з трьох квіток. Вздовж країв – вузька орнаментована облямівка. До кінців пришито короткі сукані срібні торочки. Зворотний бік пояса має негативні зображення. Потертий, у багатьох місцях зшитий, краї обтріпані.

Каталог українських древностей колекції В.В. Тарновського. – К., 1898. – С. 67, № 526.

40. Пояс чоловічий

Кінець XVIII ст. (після 1778 р.)

Фабрика в Кобилках. Польща.

490 x 38 см

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-485.

Старі інв. номери: 529; 763; Ч.Д.М. інв. 1935 р. № 19959.

Пояс шовковий. Середник у поперечних смугах: одна сторона пояса має коричневі з жовтим орнаментом смуги, які чергуються з жовтими, заповненими рожевим узором; друга сторона орнаментована коричневими смугами з жовтим узором, які чергуються з жовтими, заповненими блакитним узором. На кінцях – по два високі деревоподібні мотиви жовтого кольору на коричневому тлі. Вздовж країв – облямівка з квітковою гірляндою. Зворотний бік пояса має негативні зображення, тільки один тип смуги замість блакитного має зелений колір. До кінців пришиті жовті шовкові торочки. На кінцях у кутах виткано мітку “S H”. По краях трохи висипались нитки.

Каталог українських древностей колекції В.В. Тарновського. – К., 1898. – С. 68, № 529.

41. Пояс чоловічий (фрагмент)

Кінець XVIII ст. (після 1778 р.)

Фабрика в Кобилках. Польща.

150 x 35,5 см

Джерело надходження невідоме.

Інв. № И-1419.

Старі інв. номери: інв. 1925 р. (1); Ч.Д.М відд. культів. № 440 1927 р.; інв. 1935 р. 28820.

Пояс шовковий, золотно-срібний, “литий”. Середник у поперечних смугах. Одна половина пояса – золотна, друга – срібна, по цьому тлу виткано однаковий орнамент. Золотно-срібні смуги чергуються із зеленими та коричневими. На кінцях – по два великі букети з гвоздик, тюльпанів та великої багатопелюсткової розетки на верхівках, вміщені у фігурні вази. Букети ткані зеленим, рожевим, блакитним, жовтим шовком на металевому тлі. Облямівка золотно-срібна, з тканим зеленим, рожевим, коричневим шовком та золотним по срібному, срібним – по золотному тлу орнаментом з дрібних квіток. На зворотному боці одна половина пояса має рожеві і коричневі смуги з білим рослинним орнаментом, друга – коричневі і блакитні з таким самим орнаментом. На обрізаному кінці в кутах виткано літери “∞ 卍”. Краї у багатьох місцях відірвані вздовж строчки. Використаний для виготовлення епитрахилі.

42. Пояс чоловічий

1789 – 1791 рр.

Фабрика в с. Липковому. Польща.

380 x 33 см

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-484.

Старі інв. номери: № 523.

Пояс шовковий, “литий”. Середник у поперечних смугах синього кольору зі срібним орнаментом по них та срібними – із синім орнаментом. На кінцях на малиновому тлі – по два срібні деревоподібні мотиви, які вгорі завершуються кетягами калини. Вздовж країв – квіткова гірлянда на малиновому тлі. На зворотному боці по середнику чергуються сині і малинові орнаментовані смуги. Кінці мають негативні зображення. До кінців пришиті короткі сукані срібні торочки. У кутах пояса виткано мітки “Pascha lis”. Потертий.

Каталог українских древностей коллекции В.В. Тарновского. – К., 1898. – С. 67, № 523.

43. Пояс чоловічий

Початок XVIII ст.

330 x 100 см

Джерело надходження невідоме.

Інв. № И-4722.

Старі інв. номери: 775, 1952.

Пояс шовковий, срібний, плетений на зразок народних вовняних поясів у вигляді сітки. Кінці стягнуті і вправлені в дерев’яні, обшиті срібною тасьмою та обплетені сіткою, трубки. До трубок прикріплені великі шовково-срібні китиці. Шовк малинового кольору. Місцями полиняв, реставрований у 2005 р. **Належав гетьману Івану Скоропадському.**

44. Пояс чоловічий

Початок XVIII ст. (?)

Довжина 232 см.

Надійшов з колекції Тарновського В.В.

Інв. № И-514.

Старі інв. номери: 776; 521; Ч.Д.І.М. 1935 р. № 1950.

Пояс виготовлений з шовкових плетених шнурів малинового кольору, зібраних у два паралельні пасма по 33 шнури в кожному. Кожне пасмо у чотирьох місцях вправлене в ажурну трубку зі срібла. По центру пасма з'єднані за допомогою подвійної трубки. На одному кінці зберігся товстий шнур, закріплений біля металевої трубки, з нанизаними на нього чотирма срібними кільцями та зав'язаними вузликами. Шнур на кінці обтріпаний, другий кінець втрачений.

Каталог українських древностей колекції В.В. Тарновського. – К., 1898. – С. 67, № 521.

Мітки поясів російського виробництва

“Д.З.” (Даниил Земский)	– мануфактура Данила Яковича Земського в с. Купавно Московської губернії (1745 – 1775 рр.)
Двоголовий орел з монограмою Олександра I на тулубі	– державна мануфактура в с.Купавно Московської губернії часів Олександра I (1801 –1803 рр.)
“К.Н.Ю./К.Ф.”	– “князя Юсупова Купавинская фабрика” (1803 – 1833 рр.)
“Ф.К. К.Ф. Ш”	– “фабриканта Кирилла Кондрашова фабрика шелковая”, м. Москва
“М.К./Г.К.”	– “московский купец Григорий Кирияков”
“Р.Ш.Ф.С.М.К.Г.К.”	– “Российской шелковой фабрики содержатель московский купец Григорий Кирияков”
“И.С.”	– фабрика не визначена

Мітки слуцьких поясів

“Ioannes” Madzarski”	– “Ян Мажарский” (1766 – 1778 рр.)
“me fecit Sluciae”	– “мене зробив Слуцьк” (1766– 1778 рр.)
S Z L J V V C O K X	– початковий період діяльності Леона Мажарського (1778 – сер.1780-х рр.)

“СѢ ” “SF” “S.F.” “Sluck fecit” “MEFECH SLUCIA”	– “Слуцьк зробив” (1778 – сер. 1780-х рр.)
“Wogradae Sluckae” “Лео Ма жарскій” “Въ градѣ Слуцкѣ ”	– “В граде Слуцке” (сер. 1780-х – поч.1790-х рр.)
Одноголовий орел з короною “Sluck”	– (1791 – 1792 рр.)
“Слуцьк”	кін. XVIII ст.

Мітки польських поясів

“Pascha lis”	– персіарня в с. Липкове під Варшавою, власник – Яків Пасхаліс
Ягня з прапорцем та літерами P.J.	– персіарня в с. Липкове під Варшавою, власник – Яків Пасхаліс (після 1791 р.)
“kobyłka” “wkobulce”	– персіарня в с. Кобилки під Варшавою (після 1778 р.)